

Wyższa Szkoła
Ekonomii i Innowacji
w Lublinie

Zeszyty Naukowe WSEI

seria

Administracja

ZESZYTY NAUKOWE WSEI
SERIA: ADMINISTRACJA

numer 1 (1/2011)

ZESZYTY NAUKOWE
WYŻSZEJ SZKOŁY EKONOMII I INNOWACJI W LUBLINIE
SERIA: ADMINISTRACJA

Rada naukowa:

prof. zw. dr hab. Marek Żmigrodzki, prof. zw. dr hab. Władysław Kucharski,
prof. dr Yuriy V. Bilousov, prof. dr hab. Vytautas Nekrosius,
prof. dr hab. Oleksander Mereżko

Redakcja:

prof. dr hab. Katarzyna Popik-Choraży (Redaktor Naczelny)
mgr Renata Wybacz (Sekretarz Redakcji)
mgr Marek Szczodrak (Redaktor Techniczny)

Redaktorzy tematyczni:

dr Mariusz Paździor (bezpieczeństwo wewnętrzne)
prof. zw. dr hab. Krzysztof Choraży (administracja)

Recenzenci:

prof. zw. dr hab. Mirosław Granat
prof. dr hab. Bogumił Szmulik
prof. zw. dr hab. Stanisław Śladkowski

Redaktorzy prowadzący:

Marek Szczodrak, Paulina Kamińska, Anna Konieczna

© *Copyright by* Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe
Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowanie i rozpowszechnianie całości lub fragmentów niniejszej pracy bez zgody wydawcy zabronione.

Printed in Poland
Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe
Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji
20-209 Lublin, ul. Mełgiewska 7-9
tel.: + 48 81 749 17 77, fax: + 48 81 749 32 13
www.wsei.lublin.pl

ISSN: 2084-8080

Spis treści

Piotr Kwaśniak

Publikacja aktów normatywnych a ich ogłoszenie
[Publication of normative acts and their announcement] 5

Tomasz Demendecki

Model instytucji mediacji w sprawach cywilnych
[Model of mediations in civil matters]. 25

Bożena Dziemidok-Olszewska

Odpowiedzialność organów władzy wykonawczej w Wielkiej Brytanii
[Formation of responsibility of the executive power in Great Britain]. 33

Marek Żmigrodzki, Kinga Wnuk-Żywólko

Socjaldemokratyczna Partia Austrii w wyborach do Rady Narodowej
w okresie rządów kanclerza Bruno Kreisky'ego w latach 1970-1983
[The Austrian Social Democratic Party in elections to the National Council
during the period of rule under the Bruno Kreisky in years 1970-1983]. 47

Piotr Kwaśniak

Wpływ gminnej gospodarki przestrzennej na jakość życia społeczności lokalnej w kontekście miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego
[The impact of commune's land management on the quality of life of the local community in the context of local plans for land development]. 69

Tomasz Demendecki

Realizacja zasady równouprawnienia cudzoziemca w polskim międzynarodowym postępowaniu cywilnym Uwagi na tle regulacji kodeksowej w przedmiocie zabezpieczenia kosztów procesu
[Execution of the rule of equality of rights applicable to foreigners in the Polish international civil proceedings Comments on legal provisions concerning security for costs charged for the lawsuit in light of the Civil Labour Code]. 91

Marek Żmigrodzki, Łukasz Wojciechowski

Polityczna reklama negatywna w Polsce
[Negative political advertising in Poland] 101

Agnieszka Żywicka

Status przedsiębiorcy turystycznego w polskim systemie prawa
[The status of tourism entrepreneurs in the Polish legal system] 119

Jan Mojak

W sprawie identyfikacji wzajemnych praw i obowiązków uczestników transakcji faktoringowych, tj. faktora, faktoranta oraz dłużnika wierzytelności, będących przedmiotem faktoringu
[Identification of mutual rights and obligations of shareholders to factoring transactions, i.e. factor, factorer and debt collector, which are all subject to factoring] 131

Agnieszka Żywicka

Rola samorządu gospodarczego w rozwoju branży turystycznej w Polsce
[The role of economic self-government in the development of the tourism industry in Poland] 153

Jarosław Czerw

Rozpoczęcie działalności przez organy gminy po wyborach samorządowych
[The commencement of the activity performed by the bodies of commune after the local elections] 165

Sylwester Bogacki, Tomasz Wołowicz

Company management and economic crisis 169

Paweł Pochodyła, Sławomir Franc

Kontrola operacyjna oraz zakres jej stosowania
[Operational control and range of its adoption] 197

Paweł Pochodyła

Pozycja ustrojowa Centralnego Biura Antykorupcyjnego w systemie organów państwowych
[The political position of the Central Anticorruption Bureau in the state administration system] 221

Janusz Jaroszczyński

Świadczenia gwarantowane z zakresu produktów leczniczych a system ubezpieczeń 241

Tomasz Demendecki

Model instytucji mediacji w sprawach cywilnych

[Model of mediations in civil matters]

Współczesna nauka wykorzystuje częstokroć, w sposób wieloznaczny pojęcie modelu. Zauważalne są również próby przeniesienia tej kategorii (zresztą z powodzeniem), na płaszczyznę prawa łączone zarazem z wypieraniem innych, często nieprawidłowo używanych w doktrynie pojęć. Podkreśla się, iż dla rozważań w zakresie prawa i prawoznawstwa, podstawową doniosłość ma rozgraniczenie omawianej kategorii na rekonstruującą opisującą jakąś rzeczywistość (modele opisowe), wyznaczające, jaka ta rzeczywistość być powinna (modele normatywne), bądź łączące elementy wspólne dla obu wspomnianych kategorii (modele mieszane)¹.

Poprawne utworzenie modelu (po wyeliminowaniu jego cech ubocznych, nietypowych), służy wyjaśnieniu właściwości struktury i funkcjonowania określonego systemu czy gałęzi prawa lub jego poszczególnych instytucji. Wykorzystanie modelu, umożliwia bardziej wnikliwie poznanie prawa. Często złożone, dynamiczne i niedostępne bezpośredniej obserwacji zjawiska prawne, mogą być w modelach prawnych przedstawione abstrakcyjnie. Wspomniana kategoria ułatwia także wykrywanie niespójności, sprzeczności i luk, a przez to może uzasadniać celowość i inicjować reformę prawa.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest prezentacja ogólnych założeń konstrukcyjnych modelu, w przedstawionym wyżej ujęciu, mediacji w sprawach cywilnych.

Współczesny okres rozwoju kultur prawnych cechuje się pojawianiem się nowoczesnych i różnorodnych metod rozwiązywania sporów między podmiotami prawa, alternatywnych względem modelu państwowego postępowania sądowego². Jedną z najbardziej rozpowszechnionych form ADR jest mediacja, określana jako pozasądowe postępowanie, którego celem jest zawarcie porozumienia pomiędzy stronami istniejącego sporu i zakładająca przy tym pomoc specjalnie

---

¹ J. Wróblewski, *Zasady tworzenia prawa*, PWN, Warszawa 1989; Idem, *Teoria racjonalnego tworzenia prawa*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985. Por. także: L. Nowak, *Próba metodologicznej charakterystyki prawoznawstwa*, Poznań 1968; E. Kustra, *Racjonalny ustawodawca. Analiza teoretycznoprawna*, Wydawnictwo UMK, Toruń 1980.

² Powszechnie określanych mianem „alternatywnych form rozpoznawania sporów” – (ang. Alternative Dispute Resolution). Por. A. Korybski, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA: stadium teoretycznoprawne*, Lublin 2003; R. Morek, *ADR – w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2004; Idem, *Mediacja i arbitraż* (art. 183¹-183¹⁵, 1154-1217 K.P.C.), Komentarz, C. H. Beck, Warszawa 2006; A. Mól, *Pojęcie i znaczenie alternatywnych metod rozstrzygnięcia sporów* (ADR), „Przegląd Prawa Handlowego”, 2001, Nr 12, s. 29 i n.

do tego przygotowanej, neutralnej osoby trzeciej, mającej za zadanie stworzenie optymalnych warunków do zawarcia ugody przez osoby pozostające w sporze³.

Jak podkreśla się w literaturze, mediację jako sposób rozwiązywania sporów cechuje odformalizowanie, szybkość i poufność rozpoznania sporu, relatywnie niskie koszty, wpływ stron na wybór osoby trzeciej (mediatora) oraz zachowanie przez nie kontroli nad przebiegiem postępowania⁴. Stąd też postępowanie mediacyjne może być dostosowane do różnorodnych okoliczności i specyficznych potrzeb stron sporu. Za zaletę mediacji uznaje się ponadto to, że w założeniu ma ona prowadzić do rozwiązania sporu wywodzącego się wprost od samych stron sporu i stanowiącego przejaw realizacji ich wzajemnych ustępstw i korzyści. Procedura ta pozwala na uniknięcie antagonizowania stron, prowadzi nie tylko do rozwiązania konfliktu, ale przez wyjaśnienie jego źródeł może przyczynić się do utrzymania dotychczasowych kontaktów między stronami sporu⁵.

Mediacja jest znana w polskim systemie prawnym w szczególności w postępowaniu karnym (art. 23a Kodeksu postępowania karnego⁶, rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych⁷), postępowaniu w sprawach nieletnich (art. 3a ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich⁸, rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich⁹), postępowaniu sądownoadministracyjnym (art. 115-118 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi¹⁰). Jest również obecna w sporach zbiorowych z zakresu prawa

³ Zob. art. 3 lit. a dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z dnia 21 maja 2008 r., w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych, Dz. Urz. WE L 136, z dnia 24 maja 2008 r., s. 3. „Mediacja” w świetle wskazanego aktu prawnego oznacza zorganizowane postępowanie o dobrowolnym charakterze, bez względu na jego nazwę lub określenie, w którym przynajmniej dwie strony sporu próbują same osiągnąć porozumienie w celu rozwiązania ich sporu, korzystając z pomocy mediatora. Postępowanie takie może zostać zainicjowane przez strony albo może je zaproponować lub zarządzić sąd lub nakazać prawo państwa członkowskiego. Por. także A. Wach, Alternatywne formy rozwiązywania sporów sportowych, Warszawa 2005, s. 62-63; T. Demendecki, *Organy pojednawcze*, [w:] J. Bodio, G. Borkowski, T. Demendecki, *Ustrój organów ochrony prawnej. Część szczegółowa*, wyd. 2, Wolters Kluwer 2007, s. 152 i n.

⁴ Por. J. Rajski, *Rola mediacji przy rozwiązywaniu sporów związanych ze stosunkami w obrocie gospodarczym*, [w:] *Prawo prywatne czasu przemian*. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu, (red.) A. Nowickiej, Poznań 2005, s. 912; S. Pieckowski, *Mediacja w sprawach cywilnych*, Warszawa 2006, s. 14; K. Weitz, *Mediacja w sprawach gospodarczych*, [w:] *System prawa handlowego*, T. 7, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, (red.) T. Wiśniewskiego, C. H. Beck, Warszawa 2007, s. 224 i n.

⁵ Zob. A. Wach, *Alternatywne formy ...*, s. 249-250; K. Weitz, *Mediacja w sprawach...*, s. 225.

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 89, poz. 555 ze zm.

⁷ Dz. U. Nr 108, poz. 1020.

⁸ T. jedn. Dz. U. z 2002 r., Nr 11, poz. 109 ze zm.

⁹ Dz. U. Nr 56, poz. 591 ze zm.

¹⁰ Dz. U. Nr 153, poz. 1270 ze zm.

pracy (art. 10 i n. *ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych*¹¹). *Ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz o zmianie niektórych innych ustaw*¹², instytucję mediacji (art. 183¹-183¹⁵ Kodeksu postępowania cywilnego¹³) wprowadzono do polskiego postępowania cywilnego. Regulacja przedmiotowej instytucji w kodeksie postępowania cywilnego, co do zasady ma charakter uniwersalny¹⁴; znajduje zastosowanie we wszystkich rodzajach spraw cywilnych, w których prowadzenie mediacji jest dopuszczalne¹⁵. Jak podkreśla się w literaturze, wprowadzenie mediacji do Kodeksu postępowania cywilnego odzwierciedla zjawisko jej instytucjonalizacji oraz tendencję do nadawania jej ustawowych ram prawnych. Zaproponowany model omawianej instytucji należy ocenić pozytywnie¹⁶.

Przepisy zawarte w Kodeksie postępowania cywilnego dotyczące mediacji znajdują zastosowanie do ogółu spraw cywilnych, w których dopuszczalne jest zawarcie ugody (art. 10 k.p.c.). Zamiarem ustawodawcy było bowiem umożliwienie stronom stosunków cywilnoprawnych jak najszerszego korzystania z mediacji. Dziedzina prawa cywilnego, w której podstawową rolę odgrywają zasady swobody umów, autonomii prywatnej woli stron, wydaje się bowiem naturalnym obszarem dla rozwoju tej instytucji¹⁷.

Wprowadzenie mediacji do Kodeksu postępowania cywilnego nie narusza dotychczasowych zasad dotyczących postępowania pojednawczego ani ugody sądowej. Ustawodawca zdecydował natomiast o likwidacji instytucji posiedzenia pojednawczego w sprawach rozwodowych (uchylone art. 437 i 438 k.p.c.). W jego miejsce zaś przewidziano możliwość skierowania sprawy do mediacji, jeżeli istnieją widoki na utrzymanie małżeństwa (art. 436 k.p.c.).

Dopuszczalność mediacji w konkretnej sprawie cywilnej uzależniona jest od jej charakteru; możliwości jej rozpoznania na drodze czynności dyspozytywnej (ugody) oraz od istnienia drogi sądowej. Nie ma natomiast dla dopuszczalności mediacji znaczenia jurysdykcja krajowa sądów polskich¹⁸ ani tryb cywilnego postępowania rozpoznawczego, do którego należy sprawa cywilna.

¹¹ Dz. U. Nr 55, poz. 236 ze zm.

¹² Dz. U. Nr 172, poz. 1438. Niniejsza ustawa weszła w życie w dniu 10 grudnia 2005 r.

¹³ *Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego*, Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm. – dalej jako k.p.c.

¹⁴ Wyjątek stanowią postępowania cywilne w sprawach małżeńskich, rodzinnych i opiekuńczych (art. 436, 445¹, 570² k.p.c.). Por. R. Zegadło, *Mediacja w sprawach rodzinnych i opiekuńczych*, Rodzina i Prawo 2006, Nr 1, s. 44 i n.

¹⁵ Zob. art. 183⁸ § 4 k.p.c.

¹⁶ Zob. K. Weitz, *dz. cyt.*, s. 229.

¹⁷ Zob. R. Morek, *Mediacja i arbitraż...*, s. 35.

¹⁸ Jednakże przeprowadzenie mediacji na podstawie postanowienia sądu kierującego sprawę do mediacji może nastąpić wyłącznie w tych sprawach, które należą do jurysdykcji krajowej. Zob. art. 1099 i 1105 § 3 k.p.c.

Zgodnie z brzmieniem art. 183¹ § 2 zd. 1 k.p.c., mediację prowadzi się na podstawie umowy o mediację albo postanowienia sądu kierującego strony do mediacji. W umowie o mediację strony postanawiają, że zaistniały lub mogący powstać w przyszłości spór między nimi będą się starały rozwiązać w drodze mediacji, prowadzonej przy udziale mediatora i mającej doprowadzić do zawarcia porozumienia. Umowa ta może być zawarta przed wszczęciem postępowania przed sądem państwowym, jak też w jego toku. Może ona przybrać postać samodzielnej umowy lub klauzuli mediacyjnej w umowie głównej, bądź stanowi wyrażenie przez stronę zgody na mediację, gdy druga strona złożyła wniosek¹⁹ o jej przeprowadzenie. Niezbędnymi elementami umowy o mediację są: określenie przedmiotu mediacji oraz osoby mediatora albo sposobu jego wyboru (art. 183¹ § 3 k.p.c.). Postanowienie sądu o skierowaniu stron do mediacji może zostać wydane wyłącznie po wszczęciu postępowania sądowego, z urzędu (wyłącznie do czasu zamknięcia pierwszego posiedzenia wyznaczonego na rozprawę) lub na wniosek stron (art. 183⁸ § 1 k.p.c.) i tylko raz w toku całego postępowania (art. 183⁸ § 2 k.p.c.)²⁰. Niezbędnymi elementami postanowienia sądu są wyznaczenie: mediatora (art. 183⁹ zd. 1 k.p.c.) oraz czasu trwania mediacji (art. 183¹⁰ § 1 zd. 1 k.p.c.). Kodeks przy tym przyjmuje, że mediacja jest w każdym przypadku dobrowolna (art. 183¹ § 1 k.p.c.). Warto podkreślić, iż w razie przekazania sprawy przez sąd do mediacji bez zgody stron (art. 183⁸ § 1 zd. 1 k.p.c.) nie traci ona dobrowolnego charakteru; strony sporu nie mają bowiem obowiązku wzięcia udziału w mediacji (art. 183¹ § 4 i art. 183⁸ § 3 zd. 2 k.p.c.) ani zawarcia ugody przed mediatorem. Jak podkreśla się w literaturze, dobrowolność mediacji oznacza dobrowolność przystąpienia stron do mediacji, uczestniczenia w niej oraz zawarcia ugody przed mediatorem²¹. Postępowanie mediacyjne nie jest jawne (art. 183⁴ § 1 k.p.c.). Poufność ta polega na tym, że informacje wymieniane między mediatorem a stronami postępowania mediacyjnego są zastrzeżone wyłącznie do ich wiadomości. Jej zapewnienie uzależnione jest od spełnienia obowiązku przez mediatora zachowania w tajemnicy faktów, o których dowiedział się w związku z prowadzeniem mediacji (art. 183⁴ § 2 k.p.c. w zw. z art. 259¹ k.p.c.) oraz od wyłączenia możliwości powo-

¹⁹ Zdaniem M. Pazdana, w takim przypadku można uznać, że wniosek o przeprowadzenie mediacji zawiera w sobie ofertę zawarcia umowy o mediację. Dlatego powinien on być wystarczająco szczegółowy, aby prze jego akceptację dochodził do zawarcia umowy (zob. art. 183⁷ k.p.c. oraz art. 66 § 1 k.c.). Zob. Idem, *Umowa o mediację*, [w:] *Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Janusza Szwaji*, Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, Z. 88, s. 261.

²⁰ Ustawodawca wyłączył jednakże możliwość skierowania stron przez sąd do mediacji w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu nakazowym, upominawczym i uproszczonym (art. 183⁸ § 4 k.p.c.).

²¹ K. Weitz, *dz. cyt.*, s. 234. Dobrowolność udziału stron w mediacji bywa zaliczana także do wad mediacji. W szczególności, pogląd ten dotyczy sytuacji, w której strona odmawia poddania się lub kontynuowania mediacji, mimo uprzedniego zawarcia umowy o mediację. Tak A. Szumański, *Koncyliacja jako forma rozstrzygania sporów gospodarczych*, „Monitor Prawniczy 1997”, Nr 2, s. 62. Odmienne R. Morek, *Mediacja i arbitraż...*, s. 40.

ływania się przez strony sporu w toku postępowania sądowego lub polubownego na propozycje ugodowe, propozycje wzajemnych ustępstw lub inne oświadczenia składane w postępowaniu mediacyjnym (art. 183⁴ § 3 k.p.c.).

Postępowanie mediacyjne uregulowane kodeksem postępowania cywilnego należy zaliczyć do kategorii cywilnych postępowań pozasądowych. Wyznacznikiem takiej klasyfikacji jest niepaństwowy charakter organu prowadzącego postępowanie mediacyjne (mediatora). Zgodnie z brzmieniem art. 183² § 1 k.p.c., mediatorem może być każda osoba fizyczna posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, korzystająca z pełni praw publicznych. Warunki te w świetle prawa polskiego spełnia każda osoba, która jest pełnoletnia i nieubezważniona i wobec której nie orzeczono środka karnego w postaci pozbawienia praw publicznych (art. 39 pkt 1 i art. 40 kodeksu karnego²²). Funkcji tej jednakże nie może pełnić jedynie sędzia, za wyjątkiem sędziego w stanie spoczynku (art. 183² § 2 k.p.c.). Jak podkreślono bowiem w uzasadnieniu do projektu *ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego* oraz niektórych innych ustaw „umiejętność prowadzenia mediacji nie jest (...) kwestią wiedzy mediatora, lecz jego osobowości”²³. Konsekwencją zasady dobrowolności mediacji oraz rezygnacji przez ustawodawcę z określenia szczególnych wymagań warunkujących pełnienie funkcji mediatora jest zupełna swoboda stron w wyborze osoby mediatora. W przypadku mediacji umownej same strony sporu powinny określić w umowie osobę mediatora lub sposób jego wyboru (art. 183¹ § 3 k.p.c.). W razie skierowania sprawy do mediacji postanowieniem sądu, tenże organ wskazuje właściwą osobę, co nie wyłącza jednak prawa stron sporu do samodzielnego wskazania innego mediatora (art. 183⁹ zd. 1 k.p.c.). Mediator wyznaczony przez sąd może więc prowadzić postępowanie mediacyjne tylko wtedy, gdy zaakceptują go obie strony sporu. Mediator jako osoba pośrednicząca między stronami w rozwiązaniu sporu musi pozostawać bezstronny i neutralny, traktując w równy sposób obie strony i żadnej z nich nie faworyzując. Jak podkreśla się w literaturze, zachowanie bezstronności przez mediatora wymaga, aby powstrzymywał się on w toku postępowania mediacyjnego od wyrażania swojej opinii na temat okoliczności faktycznych sprawy, przedmiotu sporu i możliwego kierunku jego rozwiązania²⁴. Mimo bardzo liberalnego określenia wymagań, jakim muszą odpowiadać mediatorzy, nie mogą nimi zostać sędziowie. Zakaz ten nie dotyczy sędziów w stanie spoczynku. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, mediatorem nie może być także osoba prawna ani inna jednostka organizacyjna. Ustawa nie tworzy też ram prawnych dla prowadzenia mediacji przez zespół mediatorów.

²² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm. – dalej jako k.k.

²³ Zob. krytyczne uwagi A. Zienkiewicz, *Mediator w sprawach cywilnych*, „Rejent 2005”, Nr 5, s. 143-144.

²⁴ E. Gmurzyńska, *Mediacja w sprawach cywilnych w amerykańskim systemie prawnym – zastosowanie w Europie i w Polsce*, Warszawa 2007, s. 376.

Mediator nie ponosi odpowiedzialności za nieskuteczność mediacji ani za niezatwierdzenie ugody przez sąd, chyba że nie postępował z należytą starannością, wymaganą w stosunkach danego rodzaju (art. 355 § 1 k.c.). W przypadku mediatora stałego miernik staranności powinien być podwyższony (art. 355 § 2 k.c.).

Pozytywnym, zakładanym efektem postępowania mediacyjnego powinno być zawarcie ugody pomiędzy stronami sporu. Niepowodzenie mediacji nie stoi przy tym na przeszkodzie jej ponowieniu przed innym mediatorem. Skuteczność i wykonalność takiej ugody (czynności cywilnoprawnej) jest zabezpieczona mechanizmem w postaci zatwierdzenia przez sąd ugody zawartej przed mediatorem. Postępowanie w przedmiocie zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem, odmiennie niż postępowanie mediacyjne, jest sformalizowanym postępowaniem sądowym. Zatwierdzenie ugody następuje zawsze na wniosek strony; ma ono różną postać w zależności od tego, czy ugoda nadaje się do wykonania na drodze egzekucji czy też nie (art. 183¹⁴ § 2 k.p.c.). Jeżeli mediacja była prowadzona w toku postępowania sądowego, zawarcie przez strony ugody przed mediatorem i jej zatwierdzenie przez sąd jest podstawą do umorzenia postępowania sądowego (art. 355 k.p.c.). Skutki sądowego zatwierdzenia ugody są daleko idące. Zgodnie z art. 183¹⁵ § 1 k.p.c., ugoda zawarta przed mediatorem ma po jej zatwierdzeniu przez sąd moc prawną ugody zawartej przed sądem. Ponadto ugoda taka stanowi tytuł egzekucyjny (art. 777 § 1 pkt 1 k.p.c.). Ugodzie zawartej przed mediatorem nie przysługuje powaga rzeczy osądzonej (*res iudicata*). Jednakże w razie wszczęcia nowego postępowania sądowego w tej samej sprawie, strona pozwana może podnieść merytoryczny zarzut rzeczy ugodzonej (*exceptio rei transactae*) skutkujący oddaleniem powództwa. Na gruncie prawa materialnego skutki ugody odpowiadają konsekwencjom zawarcia umowy poza sądem i następują bezpośrednio z woli stron, kształtujących za pomocą ugody swoje prawa i obowiązki.

Charakter prawny ugody zawartej przed mediatorem, jak podnosi się zasadnie w doktrynie, zależy od tego, kiedy została ona zawarta²⁵.

Należy zarazem zaakceptować pogląd, w świetle którego ugoda zwarta przed mediatorem, o której zatwierdzenie nie wystąpi żadna ze stron, wywołuje jedynie skutki prawne ugody pozasądowej²⁶. Wydaje się, że takie same skutki prawne należy przypisać ugodzie, której sąd odmówił zatwierdzenia.

Mediacja służąc rozwiązywaniu sporów cywilnych, z założenia nie prowadzi do ograniczenia dostępu do drogi państwowego postępowania sądowego. Jej zaimplementowanie do polskiego prawa procesowego powoduje, że zakres instrumentów proceduralnych, które mogą być wykorzystywane do rozwiązywania sporów pomiędzy podmiotami prawa, jest znacznie szerszy i w większym stopniu dostosowany do potrzeb współczesnego obrotu. Mediacja nie może być przy

²⁵ Szerzej w tej kwestii T. Ereciński, [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. T. 1*, wyd. 3, Lexis Nexis, Warszawa 2009, s. 543.

²⁶ T. Ereciński, [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 539.

tym traktowana jako instytucja konkurencyjna względem państwowego wymiaru sprawiedliwości, lecz ma uzupełniać i wspierać sądowe rozstrzyganie sporów. Osiągnięcie porozumienia przez strony może uchylić więc potrzebę wszczęcia postępowania sądowego lub przyczynić się do jego zakończenia w inny sposób niż przez wydanie orzeczenia²⁷.

---

²⁷ R. Morek, *ADR – w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2004, s. 73-74.

Tomasz Demendecki

Realizacja zasady równouprawnienia cudzoziemca w polskim międzynarodowym postępowaniu cywilnym Uwagi na tle regulacji kodeksowej w przedmiocie zabezpieczenia kosztów procesu

***[Execution of the rule of equality of rights applicable
to foreigners in the Polish international civil proceedings
Comments on legal provisions concerning security for costs
charged for the lawsuit in light of the Civil Labour Code]***

W zasadzie wszystkie osoby znajdujące się na terytorium państwa podlegają jego władzy i prawu. Kwestia traktowania cudzoziemców należy do kompetencji własnej państwa i jest regulowana jego prawem wewnętrznym. Zrównanie sytuacji prawnej cudzoziemców z obywatelami polskimi jest w prawie polskim zasadą, od której przewidziano nieliczne wyjątki; zaś stworzony przez ustawodawcę krajowego system ochrony praw cudzoziemców zawiera odpowiednie gwarancje materialne, procesowe i organizacyjne.

W szczególności, jedną z podstawowych reguł polskiego międzynarodowego prawa procesowego cywilnego jest zasada równouprawnienia cudzoziemców z obywatelami polskimi. Oznacza ona przyznanie cudzoziemcom w postępowaniu cywilnym wszelkich praw procesowych, jak i stosowanie do nich wszystkich norm określających obowiązki podmiotów postępowania, dotyczących obywateli polskich¹.

Polski Kodeks postępowania cywilnego² do dnia 1 lipca 2009 r.³ przewidywał wyłączenie w dwóch przypadkach zróżnicowanie statusu procesowego cudzoziemców względem obywateli polskich: w odniesieniu do ustanowienia przez cudzoziemca będącego powodem lub wnioskodawcą, zabezpieczenia kosztów postępowania na żądanie pozwanego lub uczestnika postępowania nieprocesowego (art. 1119 i n. k.p.c.) oraz zwolnienia cudzoziemca od kosztów sądowych (art. 1129 k.p.c.).

---

¹ J. Jodłowski, *Zasady przewodnie polskiego międzynarodowego prawa procesowego cywilnego*, [w:] *Księga Pamiątkowa ku czci K. Stefki*, Warszawa-Wrocław 1967, s. 120, 134; W. Sadowski, *Kaucja aktoryczna – potrzeba nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, Europejski Przegląd Sądowy 2006, nr 10, s. 17.

² *Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego*, Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm. – dalej jako k.p.c.

³ Do daty wejścia w życie ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – *Kodeks postępowania cywilnego* oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571).

W brzmieniu pierwotnym, Kodeks postępowania cywilnego stanowił, że powód cudzoziemiec jest obowiązany na żądanie pozwanego złożyć kaucję na zabezpieczenie kosztów procesu (art. 1119 k.p.c.). Obowiązku takiego powód cudzoziemiec nie miał w następujących wypadkach: jeżeli w państwie, do którego należał, obywatele polscy nie mieli takiego obowiązku; jeżeli miał w Polsce miejsce zamieszkania lub majątek wystarczający na zabezpieczenie kosztów; jeżeli przysługiwało mu zwolnienie od kosztów sądowych; w sprawach małżeńskich niemajątkowych, w sprawach z powództwa wzajemnego i w postępowaniu nakazowym; w sprawach, które strony zgodnie poddały jurysdykcji sądów polskich (art. 1120 k.p.c.)⁴. Dopuszczano też możliwość żądania kaucji aktorycznej od cudzoziemca występującego w charakterze interwenienta głównego bądź ubocznego. W przypadku współuczestnictwa po stronie powodowej (art. 72 § 1 k.p.c.), gdy jednym ze współuczestników był cudzoziemiec, uprawnienie pozwanego do żądania złożenia wymienionej kaucji mogło być skierowane wyłącznie do współuczestnika-cudzoziemca. Ponadto prezentowane rozwiązania stosowano także odpowiednio w postępowaniu nieprocesowym, gdy jego wszczęcie następowało na wniosek cudzoziemca (art. 1128 k.p.c.)⁵.

W doktrynie polskiej, na gruncie obowiązujących do dnia 1 lipca 2011 r. przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, wskazywano na dwa podstawowe argumenty uzasadniające uregulowanie zobowiązania powoda będącego cudzoziemcem do ustanowienia zabezpieczenia kosztów procesu. Pierwszym z nich była ochrona interesów własnych obywateli⁶. Trafnie wskazywano jednak, że zgodnie z art. 1119 k.p.c. powód-cudzoziemiec miał obowiązek złożenia kaucji także na żądanie pozwanego będącego cudzoziemcem. Ponadto, wobec licznych wyjątków od dopuszczalności stosowania kaucji aktorycznej, ochrona polskich obywateli poprzez zastosowanie tej instytucji była w praktyce iluzoryczna. Zgodzić się należy z poglądem, że to raczej utrzymanie kaucji aktorycznej w polskim porządku prawnym może narażać obywateli polskich występujących przed sądami obcymi na ryzyko zastosowania względem nich analogicznego środka procesowego⁷. Drugi argument uzasadniający unormowanie w Kodeksie postępowania cywilnego instytucji kaucji aktorycznej odnoszono do spodziewanych trudności i kosztów,

⁴ Wskazany w wymienionym przepisie katalog miał charakter zamknięty.

⁵ Przedstawioną konstrukcję uznawano powszechnie za podlegającą zastosowaniu także postępowaniu w sprawie o uznanie i wykonanie orzeczenia sądu zagranicznego. Kontrowersje w literaturze natomiast budzi do chwili obecnej, dopuszczalność żądania złożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu w postępowaniu o uchylenie wyroku sądu polubownego. Zob. J. Ciszewski, [w:] J. Ciszewski, T. Erciński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część czwarta. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Część piąta. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, Lexis Nexis, Warszawa 2006, s. 153.

⁶ J. Cagara, *Koszty procesowe w sprawach cywilnych z udziałem cudzoziemca*, Nowe Prawo 1981, nr 9, s. 91.

⁷ Zob. W. Sadowski, *Kaucja aktoryczna ...*, s. 18.

jakie musiałby ponieść pozwany w obcym państwie, w celu wykonania orzeczenia sądzającego koszty procesowe. Argument ten choć istotny, utracił na znaczeniu w ostatnim czasie z uwagi na błyskawiczny rozwój współpracy transgranicznej w sprawach cywilnych, dzięki której stwierdzenie wykonalności orzeczenia sądowego za granicą stało się obecnie mniej skomplikowane, gdyż odbywać się może według standaryzowanych reguł.

Kaucja na zabezpieczenie kosztów procesu⁸ (kaucja aktoryczna) traktowana jako ogólna gwarancja procesowa wykonalności orzeczeń, służąca w założeniu zabezpieczeniu zwrotu pozwanemu jego przyszłych kosztów od powoda-cudzoziemca, którego stan majątkowy nie daje gwarancji zaspokojenia przez pozwanego swego roszczenia⁹ była, na bazie poprzednio obowiązującego stanu prawnego, wielokrotnie przedmiotem odmiennych ocen w doktrynie, w aspekcie zapewnienia realizacji zasady równouprawnienia podmiotów postępowania, niezależnie od ich obywatelstwa. Z jednej strony podkreślano, że nie narusza ona zasady równouprawnienia cudzoziemców z obywatelami polskimi, gdyż zakres uprawnień procesowych nie jest mniejszy od zakresu uprawnień obywateli polskich, a jedynie uprawnienia te poddane są warunkowi zawieszającemu. Z chwilą jego spełnienia (poprzez wniesienie stosownego zabezpieczenia) cudzoziemiec korzysta z praw procesowych już bez żadnych zastrzeżeń na równi z obywatelem polskim¹⁰. Z drugiej strony wskazywano jednakże, iż kaucja aktoryczna stanowi ograniczenie prawa cudzoziemców do sądu w porównaniu z obywatelami polskimi, gdyż zobowiązanie powoda-cudzoziemca do wpłacenia dodatkowej kwoty na zabezpieczenie ewentualnych kosztów postępowania, oznaczało dla tej strony istotny wzrost kosztów postępowania, które powinna ona (tymczasowo) ponieść

⁸ W polskim prawie procesowym cywilnym instytucja kaucji aktorycznej pojawiła się w art. 126-135 Kodeksu postępowania cywilnego powstałego z połączenia rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej: z dnia 29 listopada 1930 r. *Kodeks postępowania cywilnego* (Dz. U. R.P. Nr 83, poz. 651) i z dnia 27 października 1932 r. *Prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym* (Dz. U. R.P. Nr 93, poz. 803), ogłoszonego jako tekst jednolity w obwieszczeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 1950 r. (Dz. U. R.P. Nr 43, poz. 394 ze zm.) – dalej jako d.k.p.c. Następnie z niewielkimi zmianami przepisy te zostały włączone jako art. 1119-1128 do Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r.

⁹ Przedmiotem zabezpieczenia jest w tym przypadku określona wierzytelność przyszła, której powstanie jest uzależnione od wyniku rozstrzygnięcia w sprawie, a jej wysokość od sumy prawdopodobnych kosztów, jakie może ponieść strona pozwana. Kaucja aktoryczna nie służy natomiast do zabezpieczenia innych strat, jakie może ponieść strona pozwana na skutek wytoczenia przeciwko niemu powództwa; także zabezpieczenia kosztów należnych, a nieuiszczonych Skarbowi Państwa. Zob. T. Demendecki, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, wyd. 4, LEX, Warszawa 2010, s. 1361-1362; Idem, *Rozstrzygnięcie o kosztach w procesowym postępowaniu cywilnym rozpoznawczym w świetle polskiej regulacji kodeksowej. Studium teoretycznoprawne*, Ifryt, Lublin 2011, s. 356-357.

¹⁰ Zob. T. Ereciński, J. Ciszewski, *Międzynarodowe postępowanie cywilne*, Warszawa 2000, s. 50.

w zasadzie już w chwili wytoczenia powództwa, bez względu na jego zasadność¹¹. W przypadku nieuiszczenia takich dodatkowych kosztów, mogło to nawet doprowadzić do utraty roszczenia przez powoda.

Zarazem należy podkreślić, iż polski Kodeks postępowania cywilnego od swego wejścia w życie, niezmiennie przewiduje, że kaucja aktoryczna ma zabezpieczać koszty każdego pozwanego, niezależnie od jego obywatelstwa, miejsca zamieszkania lub pobytu.

Zgodnie z brzmieniem art. 12 zd. 1 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską¹² (obecnie art. 18 zd. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej¹³), w zakresie zastosowania traktatów i bez uszczerbku dla postanowień szczególnych, które one przewidują, zakazana jest wszelka dyskryminacja ze względu na przynależność państwową¹⁴. Przepis ten stanowi podstawę do uznania, że niedopuszczalne jest nakładanie obowiązku złożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu na obywateli i osoby prawne państw członkowskich Unii Europejskiej jeżeli obowiązek taki dotyczy tylko cudzoziemców, a zwolnieni są od niego obywatele własnego państwa¹⁵. Jednakże z art. 1119 i n. k.p.c. w brzmieniu sprzed 1 lipca 2009 r. wynikało, że obowiązek wniesienia kaucji aktorycznej obciążał powoda będącego cudzoziemcem; obywatel polski takiego obowiązku nie miał. Cudzoziemcem w rozumieniu art. 2 *ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach*¹⁶ jest każdy, kto nie ma obywatelstwa polskiego. Takie brzmienie cyto-

¹¹ Por. J. Fabian, *Stanowisko prawne cudzoziemca w procesie cywilnym*, Studia Cywilistyczne 1961, T. 1, s. 270-271; K. Weitz, [w:] T. Erciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część czwarta. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Część piąta. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, T. 5, wyd. 3, Lexis Nexis Warszawa 2009, s. 316; W. Sadowski, *dz. cyt.*, s. 17.

¹² Wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 321 E z 29 grudnia 2006 r., s. 37 – dalej jako TWE.

¹³ Wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 83 z 30 marca 2010 r., s. 47 – dalej jako TFUE. Por. także art. 111 Układu Europejskiego ustanawiającego stowarzyszenie między Rzeczpospolitą Polską, z jednej strony, a Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi, z drugiej strony, sporządzonym w Brukseli w dniu 16 grudnia 1991 r. (zał. do Dz. U. z 1994 r., Nr 11, poz. 38 ze zm.). Stosownie do art. 111 Układu Europejskiego, Polska zobowiązała się do zapewnienia osobom fizycznym i prawnym drugiej strony Układu, wolnego od dyskryminacji dostępu do polskich sądów na równi z własnymi osobami fizycznymi i prawnymi w celu ochrony ich praw osobistych oraz prawa własności.

¹⁴ Por. także art. 66 i 75 TFUE, art. 51 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, (Dz. Urz. WE L 12 z dnia 16 stycznia 2001, s. 1, ze zm.); art. 51 rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. o jurysdykcji oraz o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, (Dz. Urz. WE L 338 z dnia 23 grudnia 2003 r., s. 1 ze zm.).

¹⁵ Pogląd ten wielokrotnie został wyrażony również przez Europejski Trybunał Sprawiedliwości w odniesieniu do prawa krajowego. Por. wyrok ETS z dnia 1 lipca 1993 r., C-20/92, A. Hubbard przeciwko P. Hamburger (Zb. Orz. TSWE 1993, s. I-3777); wyrok ETS z dnia 20 marca 1997 r., C-323/95, Hayes przeciwko Kronenberger (Zb. Orz. TSWE 1997, s. I-1711).

¹⁶ T. jedn. Dz. U. z 2006 r., Nr 234, poz. 1694 ze zm.

wanego przepisu pozwala wprost odnieść pojęcie „cudzoziemca” wyłącznie do osób fizycznych i objąć przedmiotowym określeniem: obywateli państw obcych nie legitymujących się jednocześnie obywatelstwem polskim, przy czym dotyczy to także cudzoziemców jako obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej oraz państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu – stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym oraz osoby fizyczne nie posiadające żadnego obywatelstwa (bezpaństwowców¹⁷)¹⁸. Przy tym zastrzeżenie w postaci „nieposiadania obywatelstwa polskiego”, poczynione przez ustawodawcę, wymaga podkreślenia, gdyż osoba fizyczna, która posiada jednocześnie obywatelstwo polskie, nie może być na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej uznana za obywatela innego państwa, a co za tym idzie za cudzoziemca. Wynika tak wprost z brzmienia art. 2 ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim¹⁹, stanowiącego iż obywatel polski w myśl prawa polskiego nie może być jednocześnie uznawany za obywatela innego państwa, co nie oznacza zarazem zakazu posiadania przez obywatela polskiego obywatelstwa innego państwa (względnie innych państw)²⁰.

Jednakże zgodnie z dominującą wykładnią art. 1119 i n. k.p.c. dokonywaną na tle pierwotnego brzmienia tych przepisów, pojęcie cudzoziemca było rozszerzane także na osoby prawne i niemające osobowości prawnej jednostki organizacyjne wyposażone w zdolność sądową²¹. Za cudzoziemców uznawano także w związku z tym nie tylko osoby mające wyłącznie obywatelstwo obce ale również osoby niemające żadnego obywatelstwa²².

¹⁷ M. Pazdan, *Międzynarodowe prawo prywatne*, Warszawa 2005, s. 51.

¹⁸ Ponadto w literaturze za reprezentatywny można uznać pogląd, uznający za cudzoziemców również osoby fizyczne, które nie są w stanie powołać się na jakiekolwiek obywatelstwo, a nie jest pewne, że są bezpaństwowcami. Zob. W. Ludwiczak, *Międzynarodowe prawo prywatne*, Poznań 1996, s. 293; K. Bagan-Kurluta, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2006, s. 88-89 i s. 152-154.

¹⁹ T. jedn. Dz. U. z 2000 r., Nr 28, poz. 353 ze zm.

²⁰ Ustawodawstwo polskie przyjmuje więc w zakresie obywatelstwa narodowego zasadę wyłączności obywatelstwa polskiego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, której istota nie polega na zakazie posiadania przez obywatela polskiego obywatelstwa innego państwa, lecz wyraża się w zakazie respektowania w stosunku do obywatela polskiego posiadania przez niego innego obywatelstwa. Zob. wyrok NSA z dnia 30 listopada 2010 r., II OSK 1668/09, LEX nr 746718; J. Jagielski, *Obywatelstwo polskie. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1998, s. 34.

²¹ Zob. J. Fabian, *Stanowisko prawne cudzoziemca w procesie cywilnym*, Studia Cywilistyczne 1961, T. 1, s. 264; J. Białocerkiewicz, *Nowe polskie prawo o cudzoziemcach*, Toruń 2003. Por. jednakże postanowienie SN z dnia 3 maja 1972 r., I CZ 46/72, OSNC 1973, Nr 2, poz. 26.

²² Zob. K. Piasecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, T. III, wyd. 4, C. H. Beck, Warszawa 2007, s. 81, s. 88; T. Demendecki, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz*, wyd. II, Zakamycze, Kraków 2005, s. 1603. Jednakże na gruncie art. 1120 pkt 2 k.p.c. w pierwotnym brzmieniu, bezpaństwowiec mający miejsce zamieszkania w Polsce nie miał obowiązku złożenia kaucji aktorycznej; podobne zwolnienie w odniesieniu do zagranicznych osób prawnych i innych zagranicznych jednostek organizacyjnych wyposażonych w zdolność sądową, było uzależnione od posiadania przez te podmioty siedziby w Polsce.

Dokonane, w regulacji kodeksowej zmiany, *ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego* oraz niektórych innych ustaw, w założeniu mające doprowadzić do harmonizacji prawa krajowego z rozwiązaniami przyjętymi w prawie wspólnotowym oraz do stworzenia uzupełniających względem stosownych regulacji prawa wspólnotowego, unormowań kodeksowych, stanowiły niewątpliwie dość istotny krok ku zrównaniu statusu procesowego cudzoziemców względem obywateli polskich w postępowaniu cywilnym. Harmonizacja przepisów części czwartej „Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego” Kodeksu postępowania cywilnego z przepisami prawa europejskiego nie oznaczała jednak „mechanicznej” implementacji wszystkich unormowań tego prawa. W ustawie nowelizującej Kodeks postępowania cywilnego uwzględniono bowiem okoliczność, że przepisy prawa krajowego będą miały zastosowanie także w stosunkach z tymi państwami, które nie są państwami członkowskimi Unii Europejskiej, oraz z państwami, z którymi nie łączą Rzeczypospolitej Polskiej umowy międzynarodowe.

Istota wprowadzonych zmian polega na tym, że obowiązek złożenia kaucji obciąża powoda niezależnie od jego obywatelstwa. Obowiązek ten dotyczy zarówno obywateli polskich jak i cudzoziemców. Kryterium rozstrzygającym o istnieniu omawianego obowiązku jest okoliczność, że powód nie ma miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu²³ albo siedziby w Polsce lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej (art. 1119 k.p.c.). Zarazem art. 1119 k.p.c. nie posługuje się określeniem „cudzoziemiec”; natomiast zwrot ten występujący w treści innych norm kodeksowych regulujących międzynarodowe postępowanie cywilne, zachowuje spójność z pojęciem użytym w *ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach*.

Obowiązek złożenia kaucji aktyrcyjnej może zostać wyłączony odpowiednimi postanowieniami umów międzynarodowych²⁴. Por. m.in. art. 17 konwencji ha-

²³ Termin „miejsce zwykłego pobytu”, wskazujący odrębny od miejsca zamieszkania łącznik kolidujący, w doktrynie określany jest jako miejsce ześrodkowania życiowych interesów osoby fizycznej. Przy czym przy jego ustaleniu nie można stosować wyłącznie arytmetycznych reguł (w szczególności odnośnie do długości okresu przebywania). Zob. T. Demendecki, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, wyd. 4..., s. 1362-1363. Por. wyrok SN z dnia 25 listopada 1975 r., III CRN 53/75, OSNCP 1976, nr 10, poz. 218; postanowienie SN z dnia 26 września 2000 r., I CKN 776/00, OSN 2001, nr 3, poz. 38. Por. także art. 1160 k.p.c., *ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o prawie pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych prowadzonym w państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz o prawie pomocy w celu ugodowego załatwienia sporu przed wszczęciem takiego postępowania* (Dz. U. z 2005 r. Nr 10, poz. 67 ze zm.), jak też liczne akty prawa wspólnotowego.

²⁴ Przepisy umów międzynarodowych zawierające regulację z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego mają charakter *lex specialis* w stosunku do części czwartej Kodeksu postępowania cywilnego i wyłączają jej stosowanie. Przyjmuje się, że dotyczy to przypadków odmiennego uregulowania danego zagadnienia w umowie i w Kodeksie postępowania cywilnego. Na gruncie międzynarodowego postępowania cywilnego umowy międzynarodowe mają więc pierwszeństwo przed kodeksem niezależnie od trybu ratyfikacji umowy, a także niezależnie od tego, czy jest to umowa dwustronna (bilateralna) czy wielostronna (multilateralna).

skiej z dnia 17 lipca 1905 r. dotyczącej Procedury Cywilnej (Dz. U. z 1926 r. Nr 126, poz. 735 ze zm.); art. 16 konwencji genewskiej z dnia 28 lipca 1951 r. dotyczącej statusu uchodźców (Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515 ze zm.); art. 17 konwencji haskiej z dnia 1 marca 1954 r. dotyczącej procedury cywilnej (Dz. U. z 1963 r. Nr 17, poz. 90 ze zm.); art. 9 ust. 2 konwencji nowojorskiej z dnia 20 czerwca 1956 r. o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą (Dz. U. z 1961 r. Nr 17, poz. 87); art. 14 konwencji haskiej z dnia 25 października 1980 r. o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych (Dz. U. z 1995 r. Nr 18, poz. 86) oraz szczegółowe postanowienia umów bilateralnych, których stroną jest Rzeczpospolita Polska (zob. w szczególności: art. 21 umowy z Mongolią z dnia 19 października 1998 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, Dz. U. z 2003 r. Nr 43, poz. 370; art. 18 umowy z Rumunią z dnia 15 maja 1999 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, Dz. U. z 2002 r., Nr 83, poz. 752; art. 45 umowy z Federacją Rosyjską z dnia 16 września 1996 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych, Dz. U. z 2002 r., Nr 83, poz. 750; art. 16 umowy z Socjalistyczną Republiką Wietnamu z dnia 22 marca 1993 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych Dz. U. z 1995 r., Nr 55, poz. 289; art. 14 umowy z Republiką Turcką z dnia 12 kwietnia 1988 r. o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i handlowych, Dz. U. z 1992 r., Nr 3, poz. 13; art. 14 ust. 1 umowy z Libijską Arabską Dżamahiriją Ludowo-Socjalistyczną z dnia 2 grudnia 1985 r. o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, handlowych, rodzinnych i karnych, Dz. U. z 1987 r., Nr 13, poz. 80; art. 16 umowy z Republiką Grecką z dnia 24 października 1979 r. o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, Dz. U. z 1982 r., Nr 4, poz. 24; art. 47 umowy z Republiką Estońską z dnia 27 listopada 1998 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, pracowniczych i karnych, Dz. U. z 2000 r., Nr 5, poz. 49; art. 48 umowy z Republiką Łotewską z dnia 23 lutego 1994 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, Dz. U. z 1995 r., Nr 110, poz. 534; art. 43 umowy z Ukrainą z dnia 24 maja 1993 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych, Dz. U. z 1994 r., Nr 96, poz. 465; art. 46 umowy z Republiką Litewską z dnia 26 stycznia 1993 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, Dz. U. z 1994 r., Nr 35, poz. 130; art. 3 ust. 1 umowy między z Republiką Włoską z dnia 28 kwietnia 1989 r. o pomocy sądowej oraz o uznawaniu i wykonywaniu wyroków w sprawach cywilnych, Dz. U. z 1992 r., Nr 23, poz. 97; art. 2 umowy z Republiką Iraku z dnia 29 października 1988 r. o pomocy prawnej i sądowej w sprawach cywilnych i karnych, Dz. U. z 1989 r., Nr 70, poz. 418; art. 46 umowy z Czechosłowacką Republiką Socjalistyczną z dnia 21 grudnia 1987 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i kar-

nych, Dz. U. z 1989 r., Nr 39, poz. 210; art. 5 ust. 1 umowy z Republiką Tunezyjską z dnia 22 marca 1985 r. o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, Dz. U. z 1987 r., Nr 11, poz. 71; art. 2 umowy z Arabską Republiką Syryjską z dnia 16 lutego 1985 r. o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, Dz. U. z 1986 r., Nr 37, poz. 181; art. 42 z Republiką Kuby z dnia 18 listopada 1982 r. o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, Dz. U. z 1984 r., Nr 47, poz. 247; art. 2 umowy z Królestwem Maroka z dnia 21 maja 1979 r. o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, Dz. U. z 1983 r., Nr 14, poz. 69; art. 5 ust. 1 umowy z Algierską Republiką Ludowo-Demokratyczną z dnia 9 listopada 1976 r. dotyczącej obrotu prawnego w sprawach cywilnych i karnych, Dz. U. z 1982 r., Nr 10, poz. 73; art. 14 ust. 1 umowy z Republiką Austrii z dnia 11 grudnia 1963 r. o wzajemnych stosunkach w sprawach z zakresu prawa cywilnego oraz o dokumentach, sporządzonej w Wiedniu, Dz. U. z 1974 r., Nr 6, poz. 33 ze zm.; art. 17 umowy z Republiką Finlandii z dnia 27 maja 1980 r. o ochronie prawnej i pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, Dz. U. z 1981 r., Nr 27, poz. 140 ze zm.; art. 2 umowy z Chińską Republiką Ludową z dnia 5 czerwca 1987 r. o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, Dz. U. z 1988 r., Nr 9, poz. 65; art. 17 umowy z Mongolską Republiką Ludową z dnia 14 września 1971 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, Dz. U. z 1972 r., Nr 36, poz. 244; art. 6 ust. 1 umowy z Federacyjną Ludową Republiką Jugosławii z dnia 6 lutego 1960 r. o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych, Dz. U. z 1963 r., Nr 27, poz. 162; art. 49 umowy z Ludową Republiką Bułgarii z dnia 4 grudnia 1961 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, Dz. U. z 1963 r., Nr 17, poz. 88; art. 21 ust. 1 umowy z Węgierską Republiką Ludową z dnia 6 marca 1959 r. o obrocie prawnym w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, Dz. U. z 1960 r., Nr 8, poz. 54; art. 48 umowy z Białorusią z dnia 26 października 1994 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, Dz. U. z 1995 r., Nr 128, poz. 619; art. 14 ust. 1 umowy z Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną z dnia 28 września 1986 r. o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, Dz. U. z 1987 r., Nr 24, poz. 135; art. 12 konwencji z Wielką Brytanią i Irlandią Północną z dnia 26 sierpnia 1931 r. w przedmiocie postępowania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz. U. z 1932 r., Nr 55, poz. 533; art. 1 ust 1 i 2 umowy z Arabską Republiką Egiptu z dnia 17 maja 1992 r. o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i handlowych, Dz. U. z 1994 r., Nr 34, poz. 126).

Jednocześnie, na podstawie aktualnie obowiązującego art. 1120 k.p.c., powód nie ma obowiązku złożenia kaucji aktorycznej: jeżeli ma w Rzeczypospolitej Polskiej majątek wystarczający na zapłatę kosztów; jeżeli przysługuje mu lub uzyskał zwolnienie od kosztów sądowych; w sprawach małżeńskich niemajątkowych, w sprawach z powództwa wzajemnego, oraz w postępowaniu nakazowym, upo-

minawczym i uproszczonym; w sprawach które strony postępowania zgodnie poddały jurysdykcji sądów polskich; jeżeli orzeczenie sądu polskiego zasądzające koszty procesu od powoda na rzecz pozwanego byłoby wykonalne w państwie, w którym powód ma miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu albo siedzibę²⁵. Należy przyjąć, iż dyspozycja wskazanego przepisu obejmuje także wyłącznie powoda (niezależnie od jego obywatelstwa, formy organizacyjnoprawnej) nieposiadającego miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu bądź siedziby w Rzeczypospolitej Polskiej lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej.

Również przewidziany obecnie w art. 1119 k.p.c., obowiązek złożenia kaucji nie dotyczy tylko osób fizycznych. Usunięcie z prezentowanego przepisu określenia „cudzoziemiec” powoduje, że kwestia ta wydaje się być bezsporna. Określenie „powód” w rozumieniu art. 1119 k.p.c. obejmuje osobę fizyczną, niezależnie od posiadanego obywatelstwa (w tym obywatela polskiego), nieposiadającą miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu na terytorium Unii Europejskiej (więc także na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej) oraz osobę prawną bądź jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, z siedzibą poza wymienionym obszarem prawnym.

Możliwość stosowania kaucji aktorycznej została w znacznym zakresie wyłączona przez umowy międzynarodowe, korzystające z pierwszeństwa przed przepisami Kodeksu postępowania cywilnego, jak i przez same zawarte w nim przepisy prawne. Kryteria zwolnienia poszczególnych osób od obowiązku ustanowienia kaucji aktorycznej mają charakter podmiotowy (zwolnienie z uwagi na przynależność do określonego państwa), przedmiotowy (zwolnienie z uwagi na przedmiot sporu) oraz funkcjonalny (zwolnienie z uwagi na charakter postępowania). W wielu wypadkach dochodzi do zbiegu podstaw zwolnienia od kaucji aktorycznej. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest ograniczona przydatność instytucji. Wobec ogólnej tendencji rezygnowania przez poszczególne państwa w z instytucji kaucji aktorycznej, jak i przystępowania nowych państw do wiążących Polskę umów międzynarodowych, zakres dopuszczalnego stosowania kaucji aktorycznej stale się zmienia (ulega zawężeniu)²⁶.

Obecnie kształt regulacji kodeksowej dotyczącej instytucji kaucji aktorycznej, nadany przez ustawodawcę w drodze omawianej nowelizacji, wychodzi naprzeciw postulatowi realizacji zasady równouprawnienia cudzoziemców w międzynarodowym postępowaniu cywilnym, choć nie całkowicie. Nadal bowiem obowiązek

²⁵ Wystąpienie przesłanki wskazanej w art. 1120 pkt 5 k.p.c. uzależnione jest od stwierdzenia przez sąd orzekający polski istnienia stosownych wewnętrznych lub międzynarodowych regulacji prawnych, przewidujących wykonalność jego orzeczeń zasądzających koszty postępowania na rzecz pozwanego, obowiązujących w państwie obcym (niebędącym członkiem Wspólnot Europejskich), w którym powód ma miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu albo siedzibę. Zob. T. Demendecki, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, wyd. 4 ...*, s. 1365.

²⁶ Zob. W. Sadowski, *dz. cyt.*, s. 27.

iążkiem zabezpieczenia kosztów procesu są objęte podmioty nieposiadające miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu, bądź siedziby w Rzeczypospolitej Polskiej lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej (także cudzoziemcy).

Należy całkowicie podzielić pogląd formułowany w doktrynie o potrzebie uzależnienia możliwości stosowania kaucji aktorycznej wyłącznie od stanu majątkowego powoda (każdego). Jak trafnie się podnosi, w takiej postaci kaucja aktoryczna byłaby zdolna do realizacji zadania, jakim byłaby ochrona pozwanego przed ryzykiem poniesienia znacznych kosztów obrony bez możliwości ich odzyskania²⁷. Jak się wydaje, przedmiotowa instytucja w proponowanym kształcie nie pozostawałaby także w sprzeczności z aktami prawa międzynarodowego wiążącymi Rzeczpospolitą Polską. W konsekwencji, *de lege ferenda* należałoby nawet rozważyć usunięcie z Kodeksu postępowania cywilnego art. 1120 k.p.c. w całości.

---

²⁷ W. Sadowski, *dz. cyt.*, s. 28.

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie
20-209 Lublin, ul. Mełgiewska 7-9
tel./fax: +48 81 749 17 77
www.wsei.lublin.pl

INNOVATIO PRESS

ISSN 2084-8080